

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-34>

УДК 339.56 (477)

Микола ПУГАЧОВ

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

e-mail: avtor05@ukr.net

Богдан ДУХНИЦЬКИЙ

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0002-5521-5602>

e-mail: duhniyskybogdan@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ З УКРАЇНИ ДО КРАЇН АЗІЇ

У статті розглянуто актуальний стан експорту Україною агропродовольчої продукції до азійських країн з деталізацією його товарної і географічної структури. Виділено двосторонню аграрну торгівлю нашої країни з Китаєм, Індією та Туреччиною. Здійснено оцінку впливу війни та її негативних наслідків на фактичні показники експорту з України в Азію на протязі 2022-2023 років. Наведено перспективи розвитку та можливості оптимізації українського агропродовольчого експорту на азійські ринки з врахуванням обмежених ресурсів сектору, пріоритетів наших галузевих виробників та існуючих потреб конкретних країн-імпортерів.

Ключові слова: актуальний стан, експорт, продовольство, Азія, міжнародна торгівля, кон'юнктура ринку, потенціал.

Mykola PUGACHOV, Bogdan DUKHNYTSKYI

NSC "Institute of Agrarian Economics"

PROSPECTS FOR THE EXPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTS FROM UKRAINE TO ASIAN COUNTRIES

The article considers current state of Ukraine's export of agri-food products to Asian countries, detailing its commodity and geographic structure. General socio-economic characteristics of the Asian region have been carried out. The main principles of the functioning of the agro-food sector in Asia in relation with its production and foreign trade are given. The largest exporters and importers of food among Asian countries have been determined according to the latest available data. Total agricultural trade of our country with China, India and Turkey highlighted. The dynamics of bilateral sectoral trade between partners and the key products of Ukrainian production supplied to their markets are considered. Further emphasis placed on the import needs of those food groups or commodity items by the specified countries, which Ukraine is already able to satisfy to a certain extent. An assessment of the impact of war and its negative consequences on the actual exports indicators from Ukraine to Asia during 2022-2023 was carried out. The importance of finding new sales markets and consolidating existing partner trade relations by concluding agreements on free trade was emphasized. It is pointed out the actual impossibility for our exporters to fully use the transport and logistics infrastructure, which affects the quantitative and qualitative indicators of foreign sales. In fact, against the background of the final decline in export revenues, the redirection of products from Asia to the markets of European Union does not have the proper effect and does not compensate for the losses incurred. Development prospects and opportunities for optimizing Ukrainian agri-food exports to Asian markets were given, taking into account the sector's limited resources, short- and medium-term priorities of our industry producers, and existing requests of specific importing countries.

Keywords: current state, export, food, Asia, international trade, market situation, potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Україна залишається одним з провідних гравців на глобальному ринку продовольства, поступово диверсифікуючи власну товарну і географічну структуру експорту. В цьому контексті Азія, до російського військового вторгнення, відіграла головну роль, адже займала перше місце в географічній структурі вітчизняного аграрного експорту. Незважаючи на загальну зростаючу динаміку взаємної торгівлі між сторонами, вона характеризується багатьма нюансами, що здатні впливати на її вартісні та кількісні обсяги. Зокрема, для України існує дуже висока залежність підсумкових показників від результатів експорту та імпорту з Китаєм, Індією та Туреччиною, однак лише з останньою серед названих країн в лютому 2022 року підписано Угоду про створення зони вільної торгівлі. Також ця частина світу занадто неоднорідна в плані економічного розвитку, соціально-політичного становища та ментальних пріоритетів країн, що до неї входять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією на сучасному етапі розвитку глобального ринку висвітлили у своїх публікаціях Ю.О. Лупенко [4], Н.І. Патики [5], С.О. Кушнір [10], Є.С. Семібратова [10] та ін. Інформаційною базою цього наукового дослідження також стали періодичні дані Державної служби статистики України [2], Державної митної служби України [3], статистичні та

аналітичні матеріали Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [1], Міжнародного Торговельного Центру (ІТС) [6], тематична інформація з мережі Internet [7, 8], власні розробки, узагальнення та оцінки.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення потенціалу експорту Україною агропродовольчої продукції до країн Азії, враховуючи існуючі показники та поточну кон'юнктуру вітчизняного і світового ринку.

Виклад основного матеріалу

Географічно до складу Азії входять близько 50 країн з населенням у 4,6 млрд осіб, тобто фактично 60 % мешканців всієї планети, що зумовлює найвищу загальну ємність цього ринку [1]. У соціально-економічному плані розвиток держав Азії є дуже неоднорідним, їх умовно можна поділити на декілька груп. Стабільно високі доходи на душу населення і високорозвинуту економіку мають Сінгапур, Японія, Південна Корея. Завдяки багатим природним ресурсам зростає регіональний і глобальний вплив нафтопереробних країн Перської затоки – Саудівської Аравії, Катару, Кувейту, ОАЕ, Оману. Китай та Індія є найбільшими країнами світу за кількістю населення, в кожній з них проживає понад мільярд людей. Окремо варто виділити найбільш розвинуті держави регіону разом з тими, де фактично постійно відбуваються конфлікти чи ведуться воєнні дії – Монголія, Бангладеш, Бутан, Сирія, Афганістан, Ірак.

За результатами 2021 року разом всі держави Азії експортували продовольства на суму 373,0 млрд дол., тоді як імпорт сягнув 683,0 млрд дол. В останні роки регіон нарощував обсяги аграрної торгівлі, оскільки у 2015 році його експорт дорівнював 271,0 млрд дол., а імпорт становив 464,7 млрд дол. [1]. Що стосується головних гравців міжнародного продовольчого ринку з цієї частини світу, то найбільші вартісні обсяги експорту в 2021 році мали Китай (74,4 млрд дол.), Індонезія (52,9 млрд дол.), Індія (41,6 млрд дол.), Таїланд (38,3 млрд дол.), Малайзія (31,9 млрд дол.), Туреччина (23,8 млрд дол.), В'єтнам (16,5 млрд дол.). В той же час основні імпортерні закупівлі аграрної продукції здійснюють Китай (244,7 млрд дол.), Японія (62,7 млрд дол.), Південна Корея (34,2 млрд дол.), В'єтнам (32,2 млрд дол.), Індія (30,7 млрд дол.), Індонезія (23,7 млрд дол.), Саудівська Аравія (22,7 млрд дол.), а також Малайзія (21,8 млрд дол.), Туреччина (20,3 млрд дол.). Виходячи з цих даних, у Китаю більш ніж на 170 млрд дол. негативне сальдо в зовнішній торгівлі, для Японії воно від'ємне на понад 55 млрд дол., тоді як позитивний баланс з названих країн мають Індонезія, Таїланд, Індія, Малайзія, Туреччина [1].

Розвиток взаємної торгівлі агропродовольчою продукцією нашої країни з азійськими партнерами в останні роки складно охарактеризувати однозначно [2, 3, 4]. Стосовно експорту відзначимо стабільне зростання його вартості до максимального рівня 2021 року в сумі 13,7 млрд дол., яке не припинялось навіть у кризових для вітчизняної аграрної торгівлі 2014–2016 роках внаслідок подій у Криму та на Донбасі [2, 3, 4, 5]. В загальній динаміці наш експорт до даного регіону зріс з 3,0 млрд дол. у 2010 році до 7,3 млрд дол. у 2022 році. Інша картина була з імпортом. Статистично він збільшився зовсім незначно – з 1,1 млрд дол. 2010 року до 1,2 млрд дол. 2022 року. Його вартісний максимум був зафіксований у 2013 році, хоча з наступного року вже почалась спадна динаміка, яка призвела до абсолютного найнижчого показника 2015 року – менше 0,8 млрд дол. (рис. 1). Таким чином, повномасштабне російське вторгнення прямо спричинило падіння обсягів зовнішньої торгівлі продовольством між Україною та державами Азії [2, 3].

За результатами 2022 року оборот взаємної торгівлі агропродовольчою продукцією між нашою країною та Азією становив майже 8,6 млрд дол., а додатне для України сальдо дорівнювало 6,1 млрд дол.

Минулого року Азія вперше за більш ніж десять років втратила статус головного регіону-покупця нашої продукції сільського господарства і харчової промисловості, перемістившись на друге місце з часткою 30,9 % від всього галузевого експорту. Це відбулось, з-поміж іншого, внаслідок стрімкого нарощування вітчизняними експортерами продажів до Європейського Союзу, на який торік припало 55,5 % їх загальної вартості [2, 3].

Головними покупцями українського продовольства в Азії 2022 року стали: Туреччина – 2212 млн дол., Китай – 1888 млн дол., Індія – 794 млн дол., Саудівська Аравія – 360 млн дол., Ізраїль – 255 млн дол., Ірак – 228 млн дол. Разом на ці країни припало 78 % вартісних обсягів агропродовольчого експорту України до Азії. За винятком Туреччини, до всіх перерахованих країн наш агропродовольчий експорт торік знизився. Відзначимо, що кількість азійських країн, що увійшли до загального переліку двадцяти найбільших імпортерів аграрної продукції з України, скоротилась, адже з нього вибули Індонезія, Іран та Пакистан [2, 3].

Товарна структура вітчизняного експорту до країн Азії представлена переважно традиційними групами агропродовольчої продукції, а саме зерновими культурами (3074 млн дол.), оліями та жирами (2421 млн дол.), насінням і плодами олійних (616 млн дол.), залишками і відходами харчової промисловості (455 млн дол.), а також м'ясопродуктами (385 млн дол.), які сукупно сформували близько 95 % його вартості [2, 3].

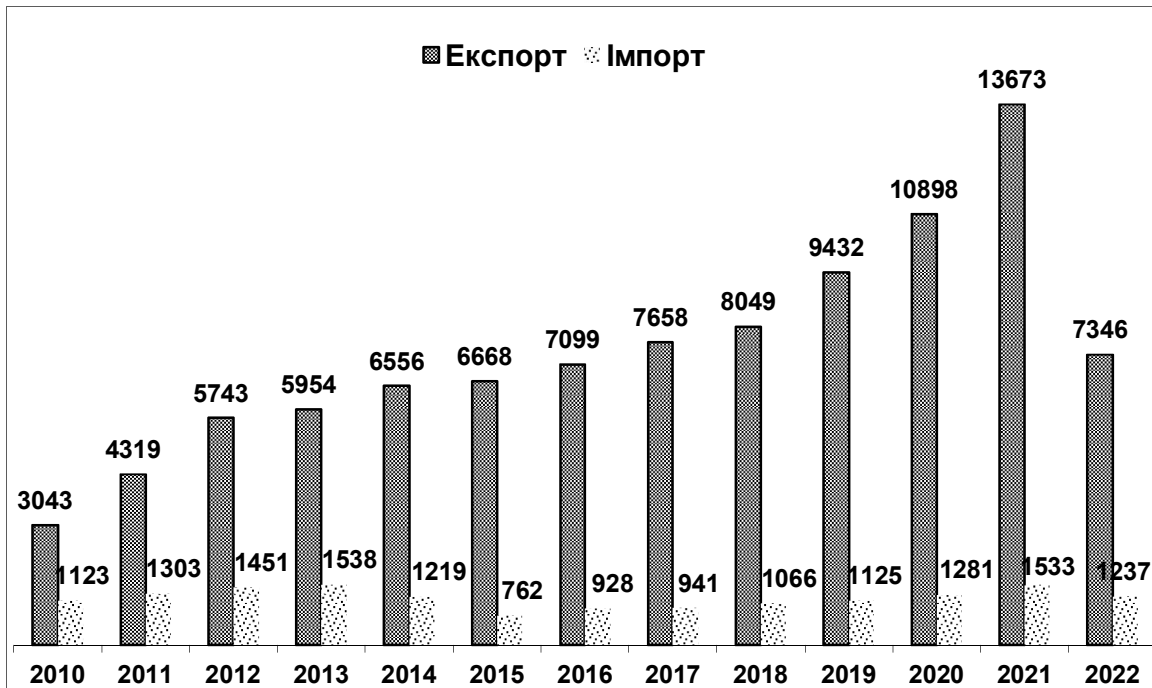

Рис. 1. Торгівля агропродовольчою продукцією між Україною та країнами Азії, млн дол.

Джерело: сформовано автором на основі [2, 3]

Для підсумкових показників торгівлі продукцією сільського господарства і харчової промисловості з державами Азії вирішальне значення мають обсяги експорту та імпорту з Китаєм, Індією та Туреччиною, які традиційно виступають нашими головними торговими партнерами в регіоні. При цьому сальдо зовнішньої торгівлі з усіма перерахованими країнами для України постійно є додатним. За останні роки наш аграрний експорт до Китаю в цілому зріс, збільшившись з 1172 млн дол. у 2018 році до 1888 млн дол. у 2022 році, хоча саме торік показники взаємної торгівлі між сторонами значно скоротились (рис. 2).

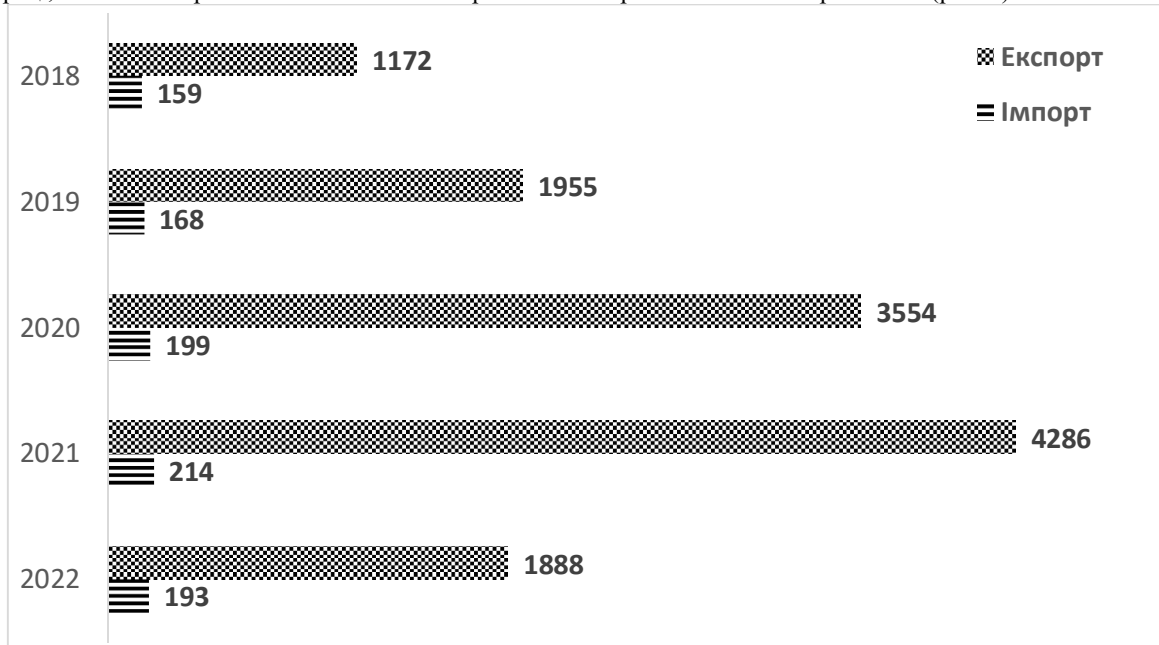

Рис. 2. Динаміка торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та Китаєм, млн дол.

Джерело: сформовано автором на основі [2, 3]

Основними товарними позиціями українського аграрного експорту на ринок Китаю виступають зернові культури (1105 млн дол.), олії та жири (354 млн дол.), залишки харчової промисловості (344 млн дол.), які 2022 року зайняли 95 % у його структурі [2, 3].

В цілому серед агропродовольчої продукції найбільші за вартістю закупки на зовнішніх ринках Китай здійснює по олійних культурах, м'ясу і субпродуктах, зернових, фруктах, оліях і жирах [6]. Таким чином, для України резервами нарощування експорту виглядають олійні й м'ясо птиці (курятину), які зараз не належать до основних в товарній структурі поставок до цієї азійської країни. Зокрема, у 2021 році наша країна експортувала до Китаю олійних культур на суму 24 млн дол., тобто її частка в китайському імпорті даної групи продукції становила всього лише 0,04 %. Крім того, вартість поставок м'яса (а саме, яловичини) з України в Китай тоді ж склала 61 млн дол., що дорівнювало частці в розмірі 0,2 %. В той же час стосовно інших товарних позицій, таких як зернові, олії і залишки переробної промисловості ми для Китаю виступаємо одним з основних постачальників.

Що стосується показників експортних продажів до Індії, то вони за 2018-2022 роки були нестабільними, поступово знижуючись до 2020 року, майже досягнувши позначки у 2 млрд дол. за підсумками 2021 року, однак більш ніж двократно обвалившись у минулому році (рис. 3).

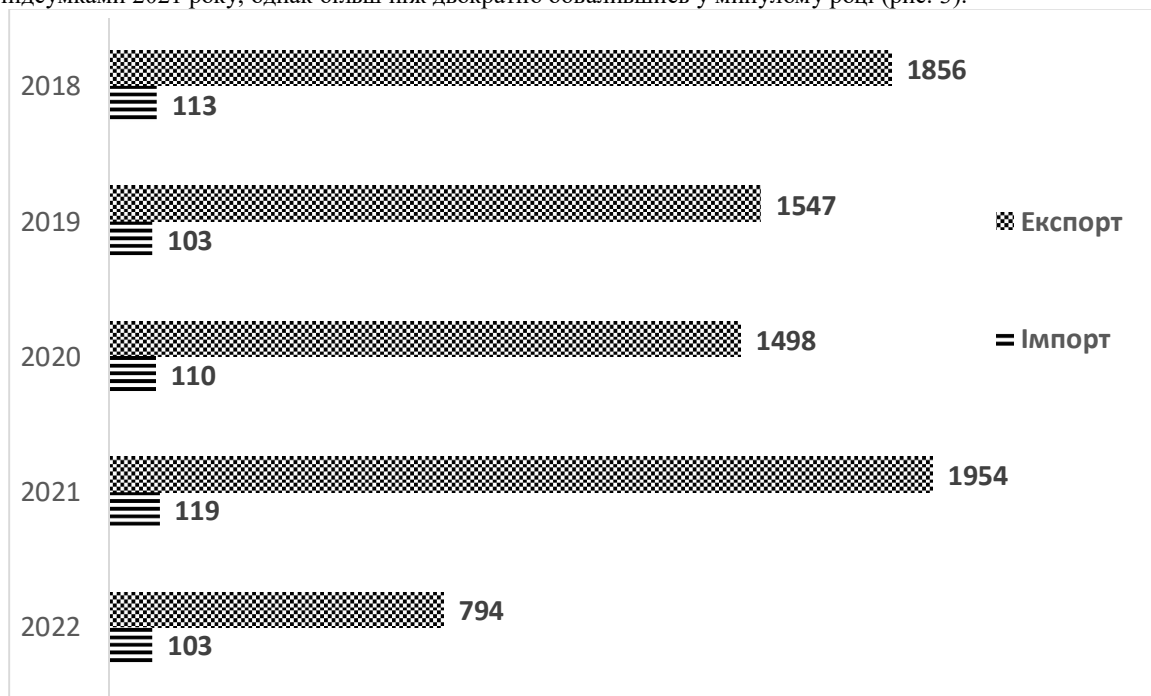

Рис. 3. Динаміка торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та Індією, млн дол.

Джерело: сформовано автором на основі [2, 3]

При цьому структура вітчизняного експорту до Індії практично не диверсифікована і надзвичайно проста, представлена у 2022 році на 97 % оліями і жирами, а саме соняшниковою олією [2, 3].

Індія для забезпечення потреб продовольчого ринку концентрується переважно на імпорті олій та жирів, фруктів, овочів, залишків переробної промисловості, а також чаю, кави і спецій [6]. Враховуючи це, потенційно перспективним тут для вітчизняних експортерів є поставка залишків і відходів. Минулого року Україна експортувала в Індію залишків харчової промисловості вартістю 17 млн дол., забезпечуючи імпорт цієї країни лише на 1,4 %. З іншого боку, у поставках олій та жирів до Індії наша країна продовжує відігравати одну з головних ролей.

В цілому зростаючою динамікою, хоча й непостійною, характеризується агропродовольчий експорт України до Туреччини. В результаті, він збільшився з 801 млн дол. 2018 року до 2212 млн дол. у 2022 році, тим самим встановивши власний максимум (рис. 4).

На відміну від поставок до Китаю та Індії, наш аграрний експорт в Туреччину має дещо більший асортимент, у значній мірі повторюючи загальну структуру поставок азійським країнам. 2022 року найбільшим попитом у Туреччині користувались українські зернові та олійні культури, олії й жири, залишки харчової промисловості, сформувавши 95 % виручки для вітчизняних експортерів [2, 3].

Основними товарними групами в імпорті агропродовольчої продукції Туреччиною виступають зернові й олійні культури, олії та жири, відходи переробної промисловості, плоди і ягоди [6]. На даний час практично по всіх перерахованих групах Україна продовжує залишатись для Туреччини серед найбільших постачальників, однак має невикористаний потенціал продажів залишків харчової промисловості та олій, де можна нарощувати кількісні й вартісні обсяги експорту, таким чином збільшуючи і власну частку поставок.

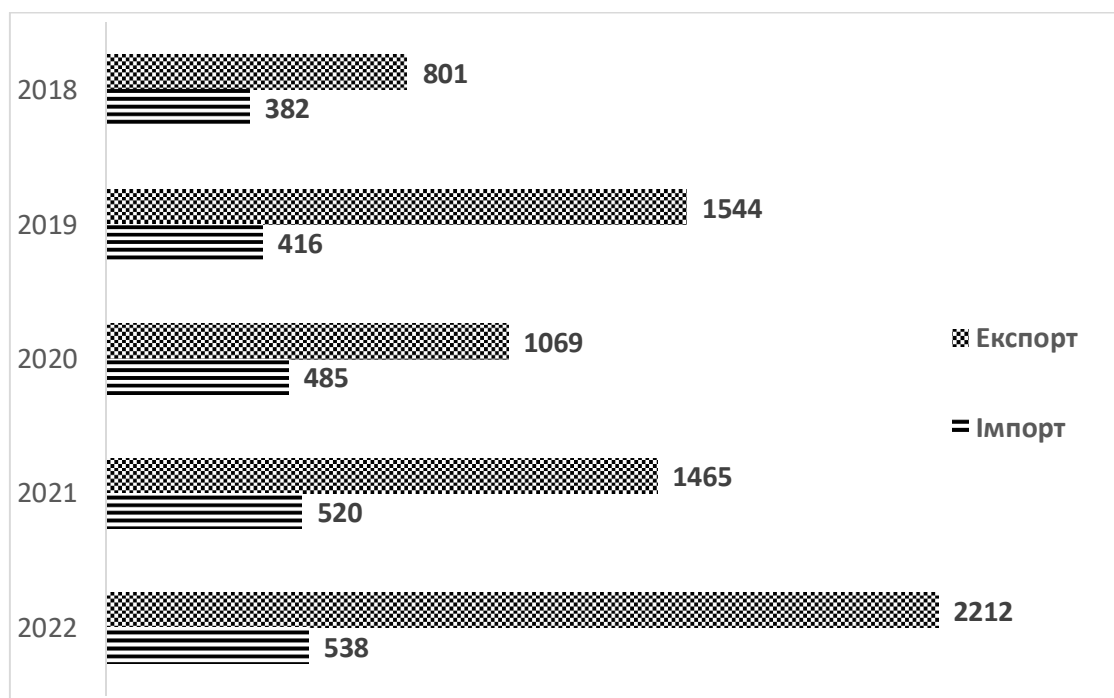

Рис. 4. Динаміка торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та Туреччиною, млн дол.
Джерело: сформовано автором на основі [2, 3]

В нинішньому році на тлі триваючої повномасштабної війни і неможливості повноцінного використання всіх логістичних шляхів, особливо морського, Україна зуміла не просто зберегти минулорічні показники експорту, а й дещо їх збільшити. В результаті, за I півріччя (січень-червень) 2023 року продажі агропродовольчої продукції в Азію збільшились майже на 5 % у порівнянні з аналогічним періодом минулого року і досягли 3755 млн дол. [2, 3]. Цьогоріч азійські країни знову займають друге місце після Європейського Союзу в географічній структурі експорту Україною продукції сільського господарства і харчової промисловості з часткою 31,7 %.

За 6 місяців 2023 року перелік найбільших покупців української агропродовольчої продукції серед азійських держав включає Китай (1428 млн дол.), Туреччину (1227), Індію (196), Бангладеш (138), Саудівську Аравію (137), Ізраїль (110) та Ірак (88 млн дол.). Спільно вони здійснили біля 89 % всіх регіональних закупівель нашого продовольства в грошовому виразі. При цьому на Китай і Туреччину як два основні ринки збуту припадає більше 70 % українського аграрного експорту [2, 3].

Головними товарними групами в експорті продовольства до Азії, як і раніше, зараз виступають зернові (1701 млн дол.), рослинні олії та тваринні жири (1338), олійні культури (221), залишки і відходи (213), м'ясо і субпродукти (115 млн дол.), які разом сформували близько 96 % його вартості [2, 3].

Таким чином, за нинішніх умов українські експортери не лише не можуть максимально використати ємність ринків країн Азії для імпортової продукції, але й досягнути довоєнних рівнів продажу продовольства в цю частину світу [7, 8, 9, 10]. Зараз спостерігається своєрідна стабілізація показників нашого експорту, коли при відносно незмінній ситуації в Україні можливі лише незначні його коливання в бік збільшення або зменшення. Крім поглибленого вивчення ринків потенційних споживачів, важливим заходом з метою нарощування зовнішніх продажів є функціонування зони вільної торгівлі з окремими країнами або групою країн. Серед всіх азійських держав Україна тільки з Ізраїлем підписала Угоду про функціонування зони вільної торгівлі, яка почала діяти (з 1 січня 2021 року). Однак її результати складно оцінити в комплексі, адже постійно впливали фактори пандемії коронавірусу й війни [5, 9, 10]. Тому вартість нашого експорту агропродовольчої продукції до Ізраїлю за останні роки постійно коливалась. Аналогічний договір з Туреччиною укладено на початку лютого 2022 року, але він не вступив в силу. Крім незмінних основних ринків збуту в регіоні, з високою ймовірністю в найближчий час збережеться товарний асортимент українського експорту у складі зернових, олійних культур, продуктів їх переробки і м'яса.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Для українських експортерів продукції сільського господарства і переробної промисловості країни Азії були основними ринками збуту, значно переважаючи за ємністю всі інші регіони, включаючи Євросоюз. Товарна структура нашого агропродовольчого експорту в цей географічний регіон є типовою, дублюючи загальну. Однак сировинна орієнтація не може характеризуватись гнучкістю, тому варто

намагались розширювати асортимент поставок. Російська агресія призвела до значного обмеження експортного потенціалу України, однак фактично, втрати тих експортерів, які були зорієнтовані саме на ринки країн Азії, виявились найбільшими. Аграрний сектор України продемонстрував здатність пристосовуватись до непередбачуваних умов та високих ризиків, тому зараз його суб'єкти активно освоюють альтернативні способи диверсифікації діяльності. В контексті цього дослідження перспективними напрямками подальших публікацій може бути тематика експорту окремих видів та товарних позицій продукції з доданою вартістю українського виробництва для потреб інших країн регіону, що характеризуються високою купівельною платоспроможністю споживачів.

Література

1. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua>
4. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / [Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, Б.В. Духницький та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.
5. Patyka N. Foreign trade in Ukraine's agri-food products in the context of the COVID-19 pandemic spread. *Економіка АПК*. 2021. № 28(9). С. 52-65.
6. International Trade Centre. URL : <http://www.intracen.org>
7. Скільки аграрної продукції Україна експортувала через порти за час війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/13/infografika/ekonomika/skilky-ahramnyi-produktsiyi-ukrayina-eksportovala-cherez-porty-chas-vijny>
8. Чи зможе Україна продати врожай 2023 року? URL: <https://elevatorist.com/blog/read/850-chi-zmoje-ukrayina-prodati-vroжай-2023-roku--tendentsiyi-ta-vikliki-maybutnogo-zernovogo-sezonu>
9. Осіпова Л. Динаміка експорту України в умовах повномасштабної війни: проблеми та можливі шляхи їх усунення в контексті євроінтеграції. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*. 2022. № 6, Том 2. С. 50-54.
10. Кушнір С.О., Семібратова Є.С. Аграрний ринок України в умовах війни. *Агросвіт*. 2023. № 12. С. 15-22.

References

1. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. URL: <https://customs.gov.ua>
4. Formuvannya hlobalnoho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva: monohrafiia / Yu.O. Lupenko, M.I. Puhachov, B.V. Dukhnytskyi ta in.; za red. Yu.O. Lupenka, M.I. Puhachova. – K.: NNTs «IAE», 2015. – 320 p.
5. Patyka N. Foreign trade in Ukraine's agri-food products in the context of the COVID-19 pandemic spread. *Ekononika APK*. 2021. № 28(9). P. 52-65.
6. International Trade Centre. URL : <http://www.intracen.org>
7. Skilky ahrarnoi produktsii Ukraina eksportovala cherez porty za chas viiny. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/13/infografika/ekonomika/skilky-ahramnyi-produktsiyi-ukrayina-eksportovala-cherez-porty-chas-vijny>
8. Chy zmozhe Ukraina prodaty vrozhai 2023 roku? URL: <https://elevatorist.com/blog/read/850-chi-zmoje-ukrayina-prodati-vroжай-2023-roku--tendentsiyi-ta-vikliki-maybutnogo-zernovogo-sezonu>
9. Osipova L. Dynamika eksportu Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny: problemy ta mozhlvyi shliakhy yikh usunennia v konteksti yevrointehratsii. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu: Ekonomichni nauky*. 2022. № 6, Part 2. P. 50-54.
10. Kushnir S.O., Semibratova Ye.S. Ahrarnyi rynek Ukrainy v umovakh viiny. *Ahrosvit*. 2023. № 12. P. 15-22.